

NEOLIBERALNA IDEOLOGIA OŚWIATOWA WYMIAR ETYCZNY

Jednym ze sposobów całościowych ujęć zagadnień oświaty są ideologie oświatowe. Współcześnie w wielu krajach dominuje neoliberalna ideologia oświatowa. Ideologia ta przedstawiona została w artykule. Wątkiem szczególnie eksponowanym jest etyczny jej wymiar.

Słowa kluczowe: całościowy podejście oświatowe, neoliberalna ideologia oświatowa, etyczny wymiar.

Одним із способів цілісного підходу до проблем освіти є освітні ідеології. У даний час у багатьох країнах домінує неоліберальна ідеологія освіти, сутність якої розкрито у статті. Основна ідея, яка проводиться та підкреслюється автором стосується етичного виміру цієї ідеології.

Ключові слова: цілісний підхід до освіти, неоліберальна освітня ідеологія, етичний вимір.

One of comprehensive approaches to education issues are educational ideologies. Today, many countries are dominated by neoliberal educational ideology. This ideology is presented in the article. Its ethical dimension is particularly prominent.

Key words: comprehensive approaches to education, neoliberal educational ideology, ethical dimension.

Określając teoretyczne podstawy systemu edukacji nie sposób pominąć ideologii oświatowych, determinują one bowiem – w znacznej mierze – kształt tego systemu. Spośród istniejących różnych typologii ideologii spójrzmy na tę, która za kryterium podziału przyjmuje wizję państwa wyznaczoną przez teorie ekonomiczne; prowadzi to do wyodrębnienia dwóch skrajnie różniących się rodzajów państw, opiekuńczego i neoliberalnego, państw o diametralnie różnej polityce oświatowej.

Jako przykład rządów realizujących neoliberalną politykę można wskazać rządy Margaret Thatcher i Johna Majora w Wielkiej Brytanii, Ronaldą Reagana i jego następców w Stanach Zjednoczonych, dyktaturę generała Pinocheta w Chile, czy też Australię i Nową Zelandię, gdzie od ponad 20 lat wcielane są w życie neoliberalne zasady. Przykładem państw socjalnych są kraje skandynawskie.

Kierunki neoliberalnej polityki oświatowej wytyczają neoliberalne globalne organizacje, w tym przede wszystkim Bank Światowy, Międzynarodowy Fundusz Walutowy i Światowa Organizacja Handlu. Odgrywają one także decydującą rolę w tworzeniu modelu prywatyzacji (szczególnie Bank Światowy), dostarczają ekspertów oraz zlecają badania. Znaczenie państw narodowych ulega zmniejszeniu.

W modelu neoliberalnym, szkoły – podobnie jak wszystkie inne instytucje – stały się częścią nieregulowanego, pozostawionego bez jakiegokolwiek kontroli, rynku. Wielu wybitnych ekonomistów, w tym laureat nagrody Nobla z ekonomii Joseph Stiglitz, twierdzi, że bez odpowiedniej regulacji i interwencji państwa rynek nie gwarantuje efektywnej gospodarki. W neoliberalizmie zaś rola państwa jest redukowana, ogranicza się ona przede wszystkim do ochrony własności prywatnej; istnieje całkowita wolność osiągania zysków, bez zwracania uwagi na koszty ludzkie. Dąży się do prywatyzacji własności społecznej, neoliberalizm nie dostrzega bowiem wartości w dobrach społecznych. Naczelnym wyznacznikiem działania jest zysk, zysk ponad wszystko (co znalazło odzwierciedlenie w tytule książki Chomsky'ego *Zysk ponad ludzi. Neoliberalizm a ład globalny*). Kapitał czerpie zysk z różnorodnych instytucji, w tym również z edukacji, zdrowia, emerytur i rent, ubezpieczeń społecznych, transportu publicznego itd.

Neoliberalna ideologia oświatowa zakłada, że „ekonomiczna efektywność płynie nie z rządowych nakładów na edukację, ale z przekształcenia edukacji w produkt, który może być kupiony i sprzedany jak każdy inny” (Davies, Bansel, 2007, s. 254). W państwie neoliberalnym mamy podporządkowanie oświaty potrzebom ekonomii, nawet

język dyskusji o oświacie zdominowany jest przez pojęcia ekonomiczne.

Według ideologii neoliberalnej każdy człowiek, każda jednostka sama ponosi odpowiedzialność za swój los, za swoją pomyślność lub jej brak. Obywatele nie mogą się spodziewać istotnej pomocy ze strony państwa. Następuje redukcja wydatków publicznych, sprzedaż państwowych przedsiębiorstw. Wszelkie usługi, w tym edukacja i zdrowie, podlegają procesowi prywatyzacji. Państwo zmniejsza swój udział w zabezpieczeniu społecznych usług, ponieważ – jak głoszą neoliberalowie – sektor prywatny jest efektywniejszy niż państwowy. Następuje nieustanna redukcja funkcji państwa socjalnego. Funkcje państwa są jedne po drugiej „usuwane z obszaru politycznego nadzoru i odpowiedzialności przez sprywatyzowanie i oddanie ich w pacht rynkom, albo (...) przrzucane na barki indywidualne obywateli i pozostawiane ich trosce, staraniom i odpowiedzialności” (Bauman, 2011).

Takie pojęcia, jak socjalne państwo prawa, socjalna gospodarka rynkowa, narodowa solidarność, stały się tylko pustymi sloganami. Nic dziwnego, że w tej sytuacji pojawiły się nowe wymiary nierówności społecznej. Zygmunt Bauman pisząc o nich zwraca uwagę na rosnącą liczbę „nieklasy prekariuszy”. „Termin »prekariat« ukuto niedawno z francuskiego pojęcia *precarite*, sygnalizującego nieokreśloność i niepewność losu. Sytuację prekariusza określa poczucie niewiedzy (»nie mam pojęcia, jak się sprawy potoczą«) i nieporadności (»nie mam wpływu na to, jak się sprawy potoczą«) – a oba poczucia uwłaczają, upokarzają, ranią godność własną i pozbawiają pewności siebie” (tamże). Neoliberalizm jest więc ideologią wolności dla silnych i wykluczenia dla słabych. Powoduje masowy wzrost nierówności społecznych i zgodę na te nierówności. Minimalizuje wrażliwość społeczną, wyzwala publiczną obojętność. Takie wartości jak sprawiedliwość i równość szans są jej obce, wszystko to sprawia, że neoliberalizm oceniany jest jako doktryna antyhumanitarna.

Wszystkie istotne cechy doktryny neoliberalnej znajdują odzwierciedlenie w neoliberalnej ideologii oświatowej. Oto główne aspekty neoliberalnej polityki realizowanej w dziedzinie oświaty (por. Hill, 2005):

1) deregulacja (tzn. uniezależnianie rynków od prób ich regulowania przez demokratyczne instytucje państwa) i decentralizacja;

2) cięcia fiskalne w państwowych usługach oświatowych;

3) komercjalizacja szkół i w szkołach;

4) pobieranie opłat za naukę w szkole i za korzystanie z innych placówek oświatowych;

5) usługi wykonywane przez zewnętrzne, prywatne firmy (sprzątanie, catering itd.), prywatyzacja wielu edukacyjnych aktywności;

6) prywatyzacja placówek oświatowych – konsekwencja założenia, że wyniki nauczania w szkołach prywatnych są wyższe niż w państwowych oraz że koszty utrzymania takich szkół są niższe. Badania dotyczące efektywności szkół prywatnych w porównaniu z państwowymi, jeśli przeprowadza się je zgodnie z wymogami metodologicznymi, a więc porównuje równoważne grupy uczniów, nie potwierdzają tej hipotezy, jak również nie potwierdzają hipotezy o kosztach (Mazur, 2009). Badania porównawcze wyników osiąganych przez szkoły prywatne i państwowe nie obejmują oczywiście niszowego obszaru szkół elitarnych istniejących w wielu krajach;

7) polityka personalna – zmniejszenie praw pracowniczych, zmiana warunków pracy oraz praw związków zawodowych, obniżenie siły oświatowych związków zawodowych. Znaczna redukcja kosztów pracy dzięki zamianie zatrudnienia w pełnym wymiarze godzin na zatrudnienie częściowe. Zmniejszenie bezpieczeństwa socjalnego pracowników;

8) ponieważ neoliberalna ideologia oświatowa zakłada związek zarządzania i finansowania edukacji z mierzalnymi wynikami oraz przywiązuje duże znaczenie do konkurencyjności, następuje niebywały wzrost standaryzowanego testowania, ze wszystkimi jego konsekwencjami zarówno w obszarze teorii, jak i praktyki edukacyjnej. Jedną z takich konsekwencji jest coraz powszechniejsze zjawisko „nauczania pod testy”.

Przyjęta w danym kraju ideologia określa nie tylko politykę oświatową w tym kraju, ale także w znacznej mierze system nauczania-uczenia się i wychowania. Wszystkie elementy systemu dydaktycznego, poczynając od celów, wyraźnie są z ideologią związane. W państwie neoliberalnym na przykład, nauczyciele mają „wyprodukować” pracowników, którzy będą potrafili funkcjonować w neoliberalnym społeczeństwie. Potrzebni są pracownicy z umiejętnością szybkiego ucze-

nia się, umiejętnością pracy w zespole i kreatywnością. Aby wykonać takie zadanie, musi istnieć odpowiedni system dydaktyczny, poszczególne elementy tego systemu powinny umożliwić osiągnięcie założonych celów.

Przyjęta ideologia oświatowa wpływa na funkcjonowanie nauczycieli i uczniów zarówno w szkole, jak i poza nią. Neoliberalna ideologia oświatowa rozwija takie cechy uczniów, jak współzawodnictwo, indywidualizm, indywidualną odpowiedzialność, redukuje odpowiedzialność społeczną. Ma także wpływ na sferę psychiczną nauczycieli, o czym świadczą między innymi badania nauczycieli małych dzieci w Nowej Zelandii, gdzie przed 20 laty zastąpiono bezpłatną opiekę nad wszystkimi dziećmi opłatami wnoszonymi przez rodziców. Nadal brak akceptacji tej sytuacji wśród nauczycieli. Powoduje to psychiczny dyskomfort nauczycieli, których „dotychczasowe ideały o maksymalizowaniu edukacyjnych profitów dla każdego dziecka nie są możliwe do spełnienia” (Davies, Bansel, 2007).

Literatura

1. Bauman Z.: Me ma Romulusa! Co z nami będzie? «Gazeta Wyborcza» z dn. 3-4.IX.2011
2. Davies B., Bansel R: Neoliberalism and education. «International Journal of Qualitative Studies in Education» 2007, Vol 20, No 3
3. Hill D.: Globalisation and its educational discontents: neoliberalisation and its impacts on education workers' rights, pay and conditions. «International Studies in Sociology of Education» 2005, Vol 15, No 3
4. Klees S. J.: A quarter century of neoliberal thinking in education: misleading analyses and failed policies. «Globalisation, Societies and Education» 2008, Vol 6, No 4
5. Mazur B.: Edukacja w neoliberalizmie – globalne doświadczenia dotyczące prywatyzacji szkolnictwa podstawowego i średniego. W: W. G. Kremień, T. Lewowicki, S. O. Sysojewa (red.): Problemy oswity u Polshi ta w Ukraini w konteksti procesiw globalizacji ta ewrointegracji. Kijów-Żytomierz 2009.